

Jan Łysek

Nauczyciel w Unii Europejskiej

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (16-17), 16-24

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nauczyciel w Unii Europejskiej

Wbrew powszechnie panującym, tu i ówdzie, opiniom nie istnieją jednoznaczne międzynarodowe ustalenia dotyczące kształcenia nauczycieli. Można jedynie wyróżnić określone priorytety polityki oświatowej w tym zakresie. Przykładem mogą być tutaj propozycje państw Unii Europejskiej. Według tamtejszych założeń nauczyciel powinien:

- posiadać wyższe wykształcenie akademickie i wykazywać się znajomością co najmniej dwóch języków obcych,
- być specjalistą od wszechstronnego rozwoju osobowości ucznia, umieć diagnozować jego uzdolnienia, określać zainteresowania i stymulować jego rozwój,
- posiadać wiedzę, która uwzględnia najnowsze osiągnięcia naukowe,
- uczyć się innowacyjnie i kształtować tę umiejętność u swoich uczniów,
- trafnie, szybko, racjonalnie i tolerancyjnie reagować na to, co twórcze,
- stwarzać warunki do aktywnego podejścia do nabywanej przez uczniów wiedzy i umiejętności,
- umieć korzystać z nowych technik i środków informatycznych oraz zaznajamiać uczniów z tego rodzaju zagadnieniami,
- aktualizować i poszerzać wiedzę uczniów o kwalifikacjach na rynku pracy,
- aktywnie działać w środowisku lokalnym.

Jak zatem kształceni są nauczyciele w krajach Unii Europejskiej?

W krajach Unii Europejskiej kształcenie nauczycieli szkół podstawowych i średnich odbywa się w uniwersytetach lub innych szkołach wyższych. Studia na poziomie wyższym stają się obowiązującą normą. Wyjątkiem w tym zakresie są Włochy gdzie, tak naprawdę, nie wdrożono jeszcze reformy z 1990 roku i nauczycieli szkół podstawowych kształci się w *istituti magistrali*, czyli szkołach średnich drugiego stopnia.

Kształcenie zawodowe i praktyczne szkolenie nauczycieli realizowane jest równocześnie z kształceniem w zakresie studiów ogólnych (*model kształcenia równoległego*) lub na poziomie studiów podyplomowych (*model kształcenia konsekwentnego*).

Aby rozpocząć kształcenie równoległe należy ukończyć szkołę średnią, a w niektórych przypadkach posiadać jeszcze świadectwo potwierdzające zdolności i predyspozycje, jakie są wymagane w szkole wyższej. Kształcenie konsekwentne można

rozpocząć, gdy uzyskało się dyplom ukończenia studiów na danym kierunku.

W przypadku nauczycieli szkół podstawowych większość krajów Unii Europejskiej przyjęła model kształcenia równoległego. Nauczycieli szkół średnich przygotowuje się natomiast w oparciu o model kształcenia konsekwentnego.

W niektórych krajach kształcenie nauczycieli kończy się praktyką w szkole. Jest to integralna część studiów i dlatego praktykę należy zaliczyć przed uzyskaniem dyplomu. Podczas tej praktyki przyszli nauczyciele prowadzą klasę w szkole, nadzoruje ich macierzysta uczelnia, a za pracę otrzymują zazwyczaj wynagrodzenie. Przykładem mogą być tutaj Niemcy, Dania, Francja i Luksemburg.

W Niemczech przyszli nauczyciele szkół podstawowych i średnich podczas praktyki w szkole otrzymują wynagrodzenie i mają status czasowo zatrudnionych urzędników państwowych.

W Danii na studia pedagogiczne dla nauczycieli szkół średnich drugiego stopnia uczęszczają tylko ci absolwenci szkół wyższych, którzy zostali przyjęci do pracy w szkole. Kształcenie trwa sześć miesięcy. Są to głównie seminaria z teorii pedagogiki, a studentów ocenia się za pomocą pisemnych sprawdzianów i w trakcie praktyki pod nadzorem nauczyciela.

We Francji w trakcie drugiego roku studiów, wszyscy, którzy uzyskali pozytywne wyniki w otwartym konkursie, kształcą się w systemie przemiennym w postaci zajęć teoretycznych oraz kilkutygodniowej praktyki. Studenci mają wtedy status praktykantów i otrzymują wynagrodzenie.

W Luksemburgu warunkiem przyjęcia na praktyczne szkolenie dla nauczycieli szkół średnich jest uzyskanie pozytywnych wyników w otwartym konkursie krajowym. Studenci podczas praktyki zawodowej otrzymują wynagrodzenie.

Jak zatem kształcą się nauczycieli dla poszczególnych szczebli edukacji?

Kształcenie nauczycieli dla placówek przedszkolnych odbywa się w szkołach wyższych. Wyjątkiem są tutaj Niemcy, gdzie nauczycieli dla tego typu instytucji wychowawczo-dydaktycznych kształcą się powszechnie w szkołach średnich drugiego stopnia. Jeszcze inaczej jest we Włoszech i Austrii, gdzie nauczyciele ci kształceni są w szkołach średnich lub szkołach wyższych. We Francji i Wielkiej Brytanii nauczycieli przedszkola kształcą się w taki sam sposób jak nauczycieli szkół podstawowych. Natomiast w Irlandii i Holandii nie wyodrębnia się szczebla przedszkolnego.

Kształcenie nauczycieli szkół podstawowych realizowane jest w szkołach wyższych (uniwersytetach). Jednak w Belgii, Danii, Luksemburgu i Austrii oraz we Włoszech tego typu nauczycieli kształcą się jeszcze poza uniwersytetami.

We wszystkich prawie krajach UE nauczycieli dla przedszkoli i szkół podstawowych kształcą się zgodnie z *modelem równoległym*. Inaczej jedynie jest we Francji, gdzie przyjęto *model kształcenia konsekwentnego*. Natomiast w Irlandii i Wielkiej Brytanii wspólistnieją te dwa modele kształcenia, przy czym bardziej

rozpowszechniony jest model kształcenia równoległego.

We wszystkich krajach UE nauczyciele szkół średnich pierwszego stopnia i drugiego stopnia muszą ukończyć studia w szkole wyższej, gdzie w większości krajów są to studia na poziomie uniwersyteckim. Wyjątkiem są tutaj Belgia, Dania i Austria. Kształcenie na poziomie wyższym, ale poza uniwersyteckim, organizowane jest zawsze zgodnie z *modelem równoległym*. Natomiast w kształceniu na poziomie uniwersyteckim dominuje *model konsekwentny*, chociaż istnieją przypadki współistnienia obydwu modeli (Irlandia, Finlandia, Szwecja i Wielka Brytania). Standardem jest więc tutaj *model konsekwentny*.

Aktualnie (dane na koniec 1998 roku) w krajach Unii Europejskiej pracuje około 4,5 miliona nauczycieli szkół podstawowych i średnich, a w całej Europie prawie 6 milionów. W UE jest to 3 % czynnej zawodowo ludności, przy czym wskaźniki te wahają się od 2 % w Niemczech do 5 % w Belgii.

W Unii Europejskiej na pięciu nauczycieli w szkolnictwie podstawowym i średnim przypada jeden nauczyciel, który pracuje w niepełnym wymiarze czasu. Wskaźnik ten kształtuje się jednak na różnym poziomie w poszczególnych krajach. Największy odsetek nauczycieli zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin jest w Holandii (53 %), Szwecji (48 %) i Niemczech (39 %), a najmniej, bo poniżej 10 %, w Hiszpanii, Luksemburgu, Austrii, Finlandii oraz we Włoszech. Największy odsetek nauczycieli zatrudnionych na niepełnym etacie jest w szkolnictwie średnim drugiego stopnia oraz w szkolnictwie średnim pierwszego stopnia. Wyjątkiem są tutaj Niemcy, gdzie największy odsetek tych nauczycieli pracuje w szkolnictwie podstawowym.

Jak wynika z badań, w większości krajów europejskich ponad połowę kadry nauczycielskiej stanowią osoby, które przekroczyły 40-rok życia. Duży odsetek starszych nauczycieli pracuje zarówno w szkolnictwie podstawowym, jak i średnim.

Jeżeli chodzi o szkolnictwo podstawowe to szczególnym przykładem mogą być Niemcy i Szwecja, gdzie odpowiednio 80 % i 75 % kadry to nauczyciele w wieku 40 lat i starsi. Natomiast w Finlandii i Austrii kadra nauczycielska jest stosunkowo młoda, gdyż 46 % stanowią nauczyciele poniżej 40-roku życia. Ponadto w Niemczech i we Włoszech młodzi nauczyciele (poniżej 30-roku życia) stanowią zaledwie 5 % kadry pracującej w szkolnictwie podstawowym.

We wszystkich krajach, z wyjątkiem Irlandii i Wielkiej Brytanii, kadra nauczycielska w szkolnictwie średnim jest starsza niż w szkolnictwie podstawowym. W szkolnictwie średnim w Niemczech, Włoszech i Szwecji pracuje odpowiednio 81 %, 79 % i 80 % nauczycieli w wieku 40 lat i więcej. Stosunkowo młodzi są jedynie nauczyciele w Austrii, gdzie 44 % stanowią nauczyciele poniżej 40-roku życia. Największy odsetek nauczycieli szkół średnich w wieku poniżej 30 lat mają Irlandia (15 %) i Wielka Brytania (16 %), a najmniejszy odsetek nauczycieli w tym

wieku mają Włochy (0,5 %).

We wszystkich krajach Unii Europejskiej określono minimalny i maksymalny wiek przechodzenia nauczycieli na emeryturę. Istnieją jednak różnice między poszczególnymi krajami. W Portugalii i Finlandii np. wiek emerytalny nie ma związku ze szczeblem szkolnictwa. W większości krajów maksymalny obowiązkowy wiek emerytalny wynosi 65 lat, ale w zakresie minimalnego wieku, w którym można na własną prośbę przejść na emeryturę istnieją pewne różnice. Minimalnym wiekiem emerytalnym w większości krajów jest 60 lat. Minimum to obowiązuje w Belgii, Danii, Hiszpanii, Francji, Austrii, Finlandii oraz Wielkiej Brytanii. We Włoszech i Portugalii natomiast minimalny wiek emerytalny różni się znacznie od wieku maksymalnego. I tak - we Włoszech minimalny wiek emerytalny to 53 lata, a maksymalny to 65 lat, a w Portugalii minimalny wiek emerytalny to 52 lata (tylko nauczyciele szkół podstawowych), a maksymalny to 70 lat. Spośród wszystkich krajów Unijnych tylko w Szwecji wszyscy nauczyciele przechodzą obowiązkowo na emeryturę w jednym wieku, czyli wtedy gdy ukończą 65 rok życia.

Wiek przechodzenia na emeryturę zależy od następujących czynników: wieku nauczyciela, stażu pracy, płci oraz szczebla kształcenia, na którym pracuje nauczyciel.

Analizując aktualne dane należy stwierdzić, że w większości krajów UE na emeryturę przejdzie w ciągu najbliższych dziesięciu lat ponad 20 % czynnych zawodowo nauczycieli. Najwyższy odsetek w tym zakresie przypada na Włochy (ponad 33 %), a najmniejszy - na Austrię i Wielką Brytanię (po 12 %). Nauczyciele zbliżający się do emerytury stanowią większą grupę w szkolnictwie średnim niż podstawowym, z wyjątkiem Irlandii i Wielkiej Brytanii. Największa różnica występuje w tym zakresie w Szwecji (10 %).

Duży odsetek starszych, aktualnie czynnych zawodowo nauczycieli, jest spowodowany głównie tym, że w latach sześćdziesiątych w większości krajów europejskich odnotowano wysoki wskaźnik urodzeń, co spowodowało wzrost liczby uczniów oraz zwiększenie rekrutacji na studia nauczycielskie. W latach osiemdziesiątych liczba uczniów zaczęła wyraźnie zmniejszać się, dlatego do zawodu nauczycielskiego przyjmowano ograniczoną liczbę nowych kandydatów, co spowodowało zachwianie równowagi w strukturze wieku kadry nauczycielskiej. Ponieważ znaczna grupa nauczycieli zatrudnionych w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku osiągnie wkrótce wiek emerytalny, konieczne staje się efektywne planowanie w tym zakresie, aby uniknąć ryzyka niedoborów kadrowych.

Wśród nauczycieli szkół podstawowych w Unii Europejskiej dominują kobiety. We wszystkich państwach, z wyjątkiem Grecji, kobiety stanowią tutaj zdecydowaną większość, przy czym największy odsetek mają Włochy (94 %). Bardziej zrównoważone proporcje są w Danii, gdzie kobiety stanowią około 60 % kadry nauczycielskiej na szczeblu szkół podstawowych.

Odsetek kobiet w zawodzie nauczycielskim maleje na wyższych szczeblach szkolnictwa (wyjątkiem są tutaj Grecja i Holandia). Nadal większość stanowią tutaj kobiety, ale ich odsetek kształtuje się na poziomie około 50 %. Inaczej jest jedynie w szkołach średnich drugiego stopnia w Danii i Niemczech, gdzie odsetek nauczycielek wynosi odpowiednio 30 % i 36 %, a więc stanowią one mniejszość.

Wynagrodzenia nauczycieli w krajach Unii Europejskiej są zróżnicowane, a głównym źródłem różnic jest długość stażu pracy.

Aby możliwe stało się porównywanie zarobków należy minimalne i maksymalne zarobki nauczycieli na różnych szczeblach szkolnictwa przedstawić jako procent produktu krajowego brutto (PKB), czyli wskaźnika, który określa ogólny standard życia w danym kraju. Wskaźnik ten jest wynikiem dzielenia PKB (który określa zamożność kraju) przez łączną liczbę ludności w danym kraju. Zestawienie wynagrodzeń nauczycieli (w Euro lub walucie krajowej) z PKB na jednego mieszkańca (w cenach bieżących, w Euro i walucie krajowej) umożliwia porównania zarówno w danym kraju, jak i w skali międzynarodowej. Analiza tego wskaźnika umożliwia zatem określenie pozycji, jaką zajmują wynagrodzenia nauczycieli. Przez *minimalne wynagrodzenie* należy rozumieć to, jakie nauczyciele otrzymują na początku swojej pracy dydaktycznej, po zakończeniu kształcenia oraz okresu próbnego. Natomiast *maksymalne wynagrodzenie* oznacza to, jakie nauczyciele otrzymują na zakończenie swojej pracy zawodowej, czyli w ciągu ostatniego roku przed emeryturą.

Jak się okazuje w krajach Unii Europejskiej wynagrodzenia maksymalne mogą być aż dwukrotnie wyższe od minimalnych. Największe różnice między minimalnymi a maksymalnymi wynagrodzeniami względem PKB na jednego mieszkańca mają miejsce w Portugalii, ale niewiele mniejsze są również we Francji, Irlandii, Austrii i Wielkiej Brytanii (Szkocji). Natomiast najmniejsze różnice w poziomie wynagrodzeń na początku i na końcu pracy w zawodzie nauczyciela są w Niemczech i Szwecji. W niektórych przypadkach różnice w poziomie wynagrodzeń można wyjaśnić tym, że nauczyciele pracują na różnych szczeblach szkolnictwa. W Hiszpanii, Luksemburgu i Finlandii wynagrodzenia w szkołach podstawowych są istotnie niższe niż w szkołach średnich. W Belgii, Holandii i Austrii wynagrodzenia nauczycieli szkół średnich drugiego stopnia są istotnie wyższe od wynagrodzeń w szkołach podstawowych i szkołach średnich pierwszego stopnia, przy czym niektóre różnice wynikają z poziomu wykształcenia nauczycieli. W Szwecji na wszystkich szczebla szkolnictwa, zarówno na początku, jak i pod koniec okresu pracy zawodowej, wynagrodzenia nauczycieli kształtują się na poziomie niższym od PKB na jednego mieszkańca w tym kraju. W Grecji i Portugalii minimalne wynagrodzenia nauczycieli są o 1,25 % wyższe od PKB na jednego mieszkańca. Podobnie jest w Luksemburgu, ale dane te dotyczą w tym przypadku wyłącznie nauczycieli szkół średnich.

W krajach Unii Europejskiej istotne znaczenie odgrywają w kształceniu nauczycieli *specjalne potrzeby edukacyjne uczniów*. Wychodzi się tam z założenia, że nauczyciel powinien posiadać wiedzę i umiejętności jakie są niezbędne w pracy dydaktyczno-wychowawczej ze wszystkimi dziećmi. Dlatego też w większości krajów UE część programu kształcenia wszystkich nauczycieli obejmuje edukację dzieci ze specjalnymi potrzebami. W Belgii, Danii, Grecji, Francji, Irlandii, Luksemburgu, Portugalii, Włoszech i Wielkiej Brytanii ten aspekt programu kształcenia nauczycieli obejmuje ogólne informacje o upośledzeniach, potrzebę stosowania w edukacji zróżnicowanych podejść oraz metody dostosowywania programu nauczania do potrzeb i możliwości każdego ucznia. W Belgii, Irlandii i Luksemburgu po zakończeniu zajęć teoretycznych w tym zakresie odbywa się praktyka w szkołach. W Grecji, zamiast praktyki, organizowane są hospitacje zajęć.

Oprócz podstawowego szkolenia nauczycieli w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów, które to szkolenie jest integralną częścią kształcenia wszystkich nauczycieli, w niektórych krajach studenci studiów nauczycielskich mogą sami wybrać przedmiot lub moduł dotyczący zagadnień tego typu. Jest to możliwe w Danii, Grecji, Hiszpanii, Irlandii, Holandii, Austrii, Szwecji i Wielkiej Brytanii.

Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów są również tematem dodatkowych szkoleń. Tego rodzaju szkolenia organizuje się dla nauczycieli, którzy zamierzają pracować z dziećmi mającymi *specjalne potrzeby edukacyjne* w szkolnictwie specjalnym, jak i poza nim (np. nauczanie integracyjne). Na szkolenie uczęszcza się głównie po ukończeniu normalnego programu kształcenia nauczycieli. Czasami wymaga się jeszcze kilkuletniego stażu pracy w zawodzie nauczyciela (Wielka Brytania, Dania i Grecja). Najczęściej szkolenie jest nieobowiązkowe i organizowane w ramach doskonalenia zawodowego.

W Niemczech i Grecji (wyłącznie w przypadku nauczycieli szkół podstawowych) oraz w Portugalii i Finlandii udział w dodatkowym szkoleniu jest obowiązkowy. W Irlandii, Włoszech, Austrii, Finlandii i Wielkiej Brytanii dodatkowe szkolenie jest obowiązkowe dla tych nauczycieli, którzy zamierzają pracować z dziećmi mającymi określone niesprawności, np. upośledzenie wzroku, słuchu lub zaburzenia mowy.

Udział w dodatkowych szkoleniach i uzyskanie specjalistycznych kwalifikacji nauczycielskich prolongowane są podniesieniem wynagrodzenia (Belgia, Holandia, Luksemburg, niektóre Landy w Niemczech oraz Grecja i Francja) lub przyznaniem pierwszeństwa w rekrutacji.

W większości krajów dodatkowe szkolenie obejmuje nie tylko szkolenie ogólne ale również szkolenie ukierunkowane na określone kategorie specjalnych potrzeb edukacyjnych. Wyraźne nachylenie specjalistyczne jest widoczne przede wszystkim w Niemczech i Luksemburgu.

Należy zaznaczyć jednak, że każdy kraj UE stosuje własne kryteria w celu stwier-

dzenia, czy dziecko ma specjalne potrzeby edukacyjne. Istnieją zatem różne definicje i kategorie. Zazwyczaj używa się od sześciu do dziesięciu kategorii, a w przypadku Holandii - nawet trzynaście. Przyjęte kategorie podlegają regularnej ocenie, a zatem dziecko może, w zależności od postępów, przejść z jednej kategorii do drugiej. Poszczególne kraje uznają zatem, że specjalne potrzeby edukacyjne ma określony odsetek uczniów szkolnej populacji. W Grecji, Hiszpanii, Włoszech i Wielkiej Brytanii (Szkocja) odsetek ten wynosi poniżej 2%, a w Danii i Finlandii - powyżej 10 %. Różnice te wynikają jednak nie tylko z odmiennej kategoryzacji ale również z innych procedur oceny, wielkości środków przeznaczonych na kształcenie tych dzieci oraz struktur, w ramach których można zapewnić im kształcenie i opiekę.

Mówiąc o nauczycielach w Unii Europejskiej należy również wspomnieć o nauczycielach - informatykach. Mając na uwadze dynamiczny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych, kształcenie nauczycieli specjalistów w tym zakresie nabiera szczególnego znaczenia.

Nauczyciele informatycy pracują głównie w szkołach średnich pierwszego i drugiego stopnia (wyjątkiem w szkołach średnich drugiego stopnia są francuskojęzyczna wspólnota Belgii oraz Francja, Irlandia, Holandia i Szwecja). Kształcą się w większości przypadków w szkołach wyższych. Wyjątkiem jest Luksemburg, gdzie nauczycieli specjalistów w tym zakresie przygotowują szkoły średnie drugiego stopnia. Natomiast w niemieckojęzycznej wspólnocie Belgii oraz w Austrii, w zależności od szczebla kształcenia, niektórzy nauczyciele kształcą się w uczelniach wyższych, ale poza uniwersytetami.

Kształcenie nauczycieli informatyków trwa od 1,5 - 2 lat (np. w Austrii) do 7 lat (np. w Luksemburgu). W przypadku nauczycieli kilku przedmiotów oraz nauczycieli specjalistów przedmiotowych w Niemczech, Hiszpanii, Irlandii, Portugalii i Włoszech informatyka oferowana jest w programie kształcenia jako fakultatywny przedmiot. Natomiast w innych krajach UE informatyka stanowi integralną część obowiązkowego programu kształcenia nauczycieli (francuska i flamandzka część Belgii oraz Dania, Francja, Luksemburg, Austria, Finlandia, Szwecja i Wielka Brytania).

Wszystkie kraje Unii Europejskiej, które kształcą nauczycieli w zakresie nowych technologii określiły politykę dotyczącą doskonalenia zawodowego w tej dziedzinie.

W większości krajów istnieją oficjalne programy doskonalenia zawodowego, gdzie umiejętności informatyczne mają znaczenie priorytetowe (jedynie w Niemczech doskonalenie zawodowe w tym zakresie jest istotne, ale nie ma znaczenia priorytetowego). W krajach tych organizowane są liczne kursy doskonalenia zawodowego. Należy jednak podkreślić, że kursy te rzadko są obowiązkowe. Nauczyciele szkół podstawowych, prowadzący wszystkie zajęcia w klasie oraz specjalizujący się w określonych przedmiotach, mają prawo, ale nie muszą, uczestniczyć w kur-

sach doskonalenia zawodowego w zakresie nowych technologii. Dla nauczycieli szkół średnich kursy tego rodzaju są obowiązkowe w Niemczech i Grecji, ale jedynie dla nauczycieli, którzy specjalizują się w przedmiotach technicznych. To samo obowiązuje nauczycieli- specjalistów w szkołach średnich drugiego stopnia w niemieckojęzycznej wspólnocie Belgii. Ponadto, coraz częściej organizowane są informatyczne programy szkoleniowe. Należy tutaj wymienić brytyjski program szkoleniowy, prowadzony w ramach *New Opportunities Fund (Fundusz Nowych Szans)*, a finansowany przez *National Lottery*, którego celem jest podniesienie umiejętności czynnych zawodowo nauczycieli w zakresie stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych w dydaktyce. Podobny program szkoleniowy rozpoczął się również w Szwecji w roku szkolnym 1999/2000 i objął swym zasięgiem około 40 % nauczycieli (z różnych szczebli szkolnictwa), którzy zamierzają wykorzystywać możliwości oferowane przez technologie informacyjno-komunikacyjne.

Mówiąc o nauczycielach w Unii Europejskiej należy również pamiętać o tym, że:

- wszystkie systemy edukacji obejmują takie same określone etapy nauki, natomiast odmienna jest organizacja i długość tych etapów,
- placówkom oświatowym przyznano autonomię, jednak władze publiczne nadal odpowiadają za kształcenie na poziomie elementarnym,
- wraz z rozszerzeniem zakresu odpowiedzialności placówek wprowadza się nowe wzorce zarządzania,
- szkolne kalendarze są coraz bardziej elastyczne.

Ponadto, w zakresie *edukacji przedszkolnej* we wszystkich krajach Unii Europejskiej wprowadza się coraz większe wymagania dotyczące wykształcenia nauczycieli zatrudnianych na tym szczeblu edukacji, placówki nie mające statusu szkoły różnią się określonymi parametrami, a wzrost liczby dzieci, które uczęszczają do placówek tego szczebla świadczy jednoznacznie o jego rosnącym znaczeniu.

Na poziomie *szkoły podstawowej* szkolne życie uczniów w wieku od 6 do 10 lat jest pod wieloma względami podobne, elementem różnicującym szkolne programy nauczania jest czas przeznaczony na poszczególne przedmioty nauczania a za etap przewidziany na podstawowe kształcenie uważa się coraz częściej okres edukacji w szkole średniej.

Na etapie *szkoły średniej* wybór kształcenia zawodowego zależy od określonej oferty edukacyjnej, w niektórych krajach wszyscy uczniowie mają taki sam obowiązkowy program nauczania, natomiast w innych - sami wybierają przedmioty nauczania, a kwalifikacje przyznawane po zakończeniu nauki w szkole średniej podlegają często zewnętrznej kontroli.

W zakresie *kształcenia na poziomie wyższym* należy pamiętać o tym, że w szkołach wyższych kształcą się coraz więcej osób, ale nadal istnieją pewne nierówności, chociaż studenci ponoszą niewielką część kosztów kształcenia, a najbardziej powszechną formą pomocy materialnej są stypendia.

W *szkolnictwie specjalnym* odsetek dzieci, które uznaje się za mające specjalne potrzeby, kształtuje się na bardzo zróżnicowanym poziomie. Jednak w ramach integracji zawsze zapewnia się pomoc specjalistyczną, chociaż formy tej pomocy są zróżnicowane.

Języki obce coraz wcześniej wchodzą do programów nauczania. Jednak zamiast szerokiej oferty językowej pierwszeństwo ma język angielski, a odsetek młodzieży uczącej się więcej niż jednego języka zależy od wybranego nurtu kształcenia na poziomie szkoły średniej.

Polityka edukacyjna jest coraz bardziej ukierunkowana na wprowadzanie *technologii informacyjno-komunikacyjnych*, które pojawiły się już w szkolnych programach nauczania, gdzie realizowane cele są niemal jednoznaczne. Istnieją jednak kraje, które nie uwzględniły tego typu technologii w obowiązkowych programach kształcenia nauczycieli.

Poziomy kształcenia nauczycieli różnią się przede wszystkim czasem trwania nauki. Nauczyciele szkół średnich później rozpoczynają kształcenie zawodowe. Pomimo określonych wymogów dotyczących wykształcenia, warunki wynagradzania nauczycieli nie są jednakowe w całej grupie zawodowej. Praca w niepełnym wymiarze godzin nie jest zjawiskiem powszechnym, a taką formę wybierają najczęściej nauczyciele szkół średnich drugiego stopnia.

Kandydując do Unii Europejskiej i kształcąc nauczycieli w Polsce należy mieć na uwadze powyższe fakty.

Bibliografia:

- Kluczowe dane o edukacji w Europie (Key data on education in Europe). Biuro Urzędowych Publikacji Wspólnot Europejskich. Bruksela - Luksemburg 2000. Wydawnictwo EURYDICE. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2001.
- Łysek J.: Europejskie tendencje w kształceniu nauczycieli. [w:] *Nauczyciel i Szkoła* 2001, nr 3-4 (12-13).
- Łysek J.: Kształcenie integracyjne w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. [w:] *Nauczyciel i Szkoła* 2002, nr 1-2 (14-15).